

Efecte constitutive ale angajării diasporei:

discurs instituțional și discurs mediatic cu ocazia centenarului constituirii României moderne

Alexandru I. Cârlan

1. Prezentarea proiectului de cercetare

Aniversarea Centenarului Unirii de la 1 Decembrie găsește România într-o situație aparte în raport cu o bună parte a cetățenilor ei: este țara cu cea mai mare creștere a numărului emigranților din 2000 în 2015, după Siria, și are a patra diasporă din țările UE, estimată la cca. 3,5 milioane cetățeni (UN Report, 2016). Beneficiind de un statut special în relație cu țara de origine, comparativ cu diasporele altor state, emigrația românească recentă constituie sursa, în logica *noilor diaspora* (Beciu, 2012) generării unui actor transnațional mobilizat prin două tipuri de discurs: discursul instituțional și discursul mediatic. În timp ce, în cadrul discursului instituțional, diaspora este tratată în principal ca un actor-resursă pentru dezvoltare (în acord cu dezvoltările teoretice din relațiile internaționale și policy science – vezi Cohen, 2017), în cadrul discursului mediatic diaspora apare ca un actor transnațional investit cu misiuni simbolice (a reprezenta țara) sau ca o victimă a unei guvernări eșuate. (Beciu & all, 2017, Ciocea & Cârlan 2012, Cârlan & Ciocea 2014). Nu în ultimul rând, diaspora este un actor care polarizează spațiul politic și este folosit strategic pentru a negocia vizibilități și capitaluri politice, pentru a pretinde sau a contesta reprezentare publică (vezi *representative claims* – Saward, 2006), așa cum o evidențiază urmările încă tulburi ale protestelor din 10 August 2018. În consecință, la nivelul percepției publice, situația diasporei construiește exigențe contradictorii pentru momentul aniversar: pe de o parte actorii politici sunt responsabili pentru emigrație (văzută ca un eșec al politicului), pe de altă parte, diaspora trebuie inclusă în „națiunea (re)unificată”, care ar trebui să fie rezultatul retoric al discursului aniversar – o misiune cu atât mai grea cu cât “protestele diasporei” au mobilizat, la nivelul spațiului public, polarizări între reprezentări: diaspora ca victimă și partidul de guvernare ca agresor.

Prezentul proiect reprezintă o etapă preliminară a unei cercetări în doi pași, vizând integrarea diasporei în discursul despre centenarul României moderne și își propune să articuleze cadrul teoretic și metodologic pentru investigarea modului în care cele două tipuri de discurs - mediatic și instituțional - vor răspunde acestei exigențe, precum și relațiile care se instituie între aceste două discursuri și contradiscursurile diverșilor actori diasporici, care se coagulează în acțiuni civice și politice. Pornind de la constatarea că, la nivel teoretic, cu privire la discursul mediatic despre migrație, perspectiva țării de origine este mai degrabă ignorată, demersul va adopta perspectivele teoretice articulate în ultima decadă în teoria relațiilor internaționale și în geografia politică, mai degrabă decât în studiile media; în cele dintâi, fenomenul este conceptualizat ca „angajare a diasporei”, „curtare a diasporei”, „strategii pentru diaspora”, urmând însă o agendă critică, mai degrabă decât una evaluativ-instrumentală: care sunt ierarhizările implicite produse prin aceste strategii de mobilizare? Care sunt excluderile simbolice produse? În ce măsură sunt legitimate pretenții de reprezentare și către cine sunt delegate? Care sunt

contestările care apar și în ce dinamică a unor relații de putere intră acestea? În măsura în care mediile (și mai ales *new media*) sunt parte integrantă a strategiilor pentru diaspora, discursul mediatic din țara gazdă devine obiectul de analiză relevant pentru a evidenția particularitățile problematizării diasporei în țara de origine.

2. Obiectivele proiectului de cercetare

1. Evidențierea conexiunilor tematice, teoretice și analitice ce decurg din adoptarea opticii transnaționale atât în domeniul studiilor media cât și în cel al studiului diasporei (cu precădere din perspectiva relațiilor internaționale și al geografiei politice);

În ultimele două decade, optica transnațională s-a impus ca perspectiva privilegiată în studiile despre diaspora (vezi, de ex. Faist, 2010, Waterbury, 2010). În aceeași măsură, discuțiile despre globalizare și media au luat fost reconfigurate, recent, într-o perspectivă transnațională (vezi Beciu & all, 2018). De exemplu, paradigma mediatizării (Hepp, 2013), în încercarea de a evidenția modul în care media reconfigurează practici și experiențe sociale, pune accentul pe dimensiunea transnațională a folosirii media în lumea migrației (Madianou, 2016). Alte repere comune constau în prevalența metodologiilor foucaultiene de analiză și apelul pentru investigarea categoriilor practicii (de ex. diaspora ca o categorie a mobilizării – Sinatti & Horst, 2015).

2. Construirea unui cadru analitic și metodologic interdisciplinar, ancorat în diverse forme de analiză de discurs, menit a evidenția poziționările actorilor, gestionarea strategică a tematicii diasporei și efectele constitutive ale discursurilor media și instituționale, pentru a evidenția strategiile de discurs prin care diaspora este integrată sau disociată strategic în corpul națiunii (exigența situațională) în discursurile ocazionate de centenar;

Perspectivile disciplinare relevante pentru acest obiectiv aparțin unor direcții înrudite, dar conectate sistematic în cercetări empirice: analiza critică a discursului, pe de o parte, retorica clasică sau critica retorică americană, pe de altă parte (pentru o excepție vezi Johnstone & Eisenhart 2008). Interesului pentru retorica aniversărilor și comemorărilor a revitalizat însă și conceptul aristotelic de *discurs epidictic* – discursul tipic situațiilor de ceremonial (vezi Richardson, 2018), evidențiind puterea sa de a explica articularea consensurilor tacite în jurul valorilor și potențialele efecte constitutive asupra identităților.

3. Elaborarea unui corpus de analiză care să cuprindă:
  - a. Documente oficiale ale diverșilor actori politici (strategii, planuri de acțiune, planuri cadru, măsuri legislative) referitoare la organizarea centenarului și politicile pentru diaspora;
  - b. Înregistrări ale dezbaterilor media cu privire la românii din afara granițelor, ocazionate de Centenarul marii uniri;
  - c. Arhivarea comunicării online a actorilor diasporici mobilizați pentru, dar mai ales după “mitingul diasporei” (10 August 2010), care produc mobilizări bottom-up, coagulează proiecte politice și e de așteptat că vor articula contra-discursuri cu privire la diaspora; în măsura în care aceste discursuri emerg ca poziționări alternative în câmpul jurnalistic, vor fi înregistrate în categorii distincte;

Întrebări de cercetare

I.C.1 *În ce măsură actorii politici sau instituționali construiesc exigența situației și o adresează în discursurile instituționale sau personale?*

I.C. 2 *În ce măsură media tematizează condiția diasporică într-o situație de această factură? În ce logici de mediatizare și prin ce patternuri de vizibilitate?*

I.C. 3 *Ce tipuri de actor diasporic capătă proeminență prin aceste discursuri și ce rol au ele pentru construcția exigenței diasporei?*

Metodologia cercetării

Proiectul preia din literatura temei o direcție constructivistă, fiind tributară unei metodologii de factură foucaultiană (instituirea subiecților prin discurs), și răspunzând apelului lui Roger Brubaker (2005) de a trata diaspora mai degrabă ca o categorie a practicii decât ca o categorie analitică. Elaborarea grilei de analiză pornește de la metodologia foucaultiană, urmărind discursuri și contra-discursuri, în calitatea lor de potențiali constituenți sau reificatori ai realităților diasporice; vor fi adaptate și adoptate categorii ce țin de:

- retorica constitutivă (Charland 1987, Drewyieska, 2002), dublată de analiza reprezentării (*representative claims* – Saward, 2006), capacitatea de a crea identități colective pentru o audiență, dar și relații între diverse tipuri de audiențe;
- perspectiva pragma-dialectică asupra argumentării – pornind de la conceptul de *pattern argumentativ* (VanEemeren, 2017) pentru a identifica modul în care li se atribuie actorilor politici responsabilitatea pentru emigrație;
- analiza critică a discursului (incluere, excludere, gen discursiv – Fairclough, 2003), critica retorică (exigență, oportunități retorice, ethos, embodiment, discurs epidictic – Jasinski, 2001, Richardson, 2018) și analiza de dispozitiv (contract de comunicare, imaginarii mediatice – Beciu, 2011);

Deoarece proiectul își asumă de la bun început câteva riscuri (tema poate fi în bună măsură absentă în discursul politic, de exemplu), constituirea corpusului va urmări mai degrabă criteriile de conveniență, decât de sistematicitate și eșantionare; de asemenea, în acord cu spiritul analizei retorice și de discurs, vor fi privilegiate analizele calitative, în profunzime, în defavoarea celor cantitative și sistematice, opțiunea fiind justificată atât logistic, cât și de amploarea și durata proiectului; în fine, colectarea datelor online ce presupune imersiunea în grupuri de facebook va fi realizată printr-o abordare specifică de etnografie a internetului (netnography – Kozinetz, 2010).

4. Bibliografie (selectie)

- Balabanova, E., & Balch, A. (2010). Sending and receiving: The ethical framing of intra-EU migration in the European press. *European Journal of Communication*, 25(4), 382-397.
- Balch, A., & Balabanova, E. (2016). Ethics, politics and migration: public debates on the free movement of romanians and bulgarians in the UK, 2006–2013. *Politics*, 36(1), 19-35.
- Bauböck, R. (2010). „Cold constellations and hot identities: Political theory questions about transnationalism and diaspora”. In: Bauböck R & Faist T (eds.), *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, Amsterdam University Press, 295-323.
- Beciu, C. (2011). *Sociologia comunicării și a spațiului public: teme, concepte, analize*. Iași: Polirom.
- Beciu, C. (2012). Diaspora si experienta transnationala. Practici de mediatizare în presa românească*/The diaspora and the transnational experience. Media coverage practices in the romanian media. *Revista Română de Sociologie*, 23(1/2), 49-65.
- Beciu, C. (2012). Qui fait la diaspora? Le problème de l'identité dans les recherches sur les diasporas. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 14(4), 13-28.
- Beciu, C., Mădroane, I. D., Cârlan, A. I., & Ciocea, M. (2017). Power relations, agency and discourse in transnational social fields. *Critical Discourse Studies*, 14(3), 227-235.
- Beciu, C., Mădroane, I. D., Ciocea, M., & Cârlan, A. I. (2017). Media engagement in the transnational social field: discourses and repositionings on migration in the Romanian public sphere. *Critical Discourse Studies*, 14(3), 256-275.
- Bitzer, L. F. (1968). The rhetorical situation. *Philosophy & rhetoric*, 1-14.
- Bitzer, L. F. (1980). Functional communication: A situational perspective. *Rhetoric in transition: Studies in the nature and uses of rhetoric*, 21-38.
- Boccagni, P. (2012a). Rethinking transnational studies: Transnational ties and the transnationalism of everyday life. *European Journal of Social Theory*, 15(1), 117-132.
- Boccagni, P. (2012b). Revisiting the “transnational” in migration studies: A sociological understanding. *Revue européenne des migrations internationales*, 28(1), 33-50.
- Brinkerhoff, J. M. (2012). Creating an enabling environment for diasporas' participation in homeland development. *International Migration*, 50(1), 75–95.
- Brubaker, R. (2005). The ‘diaspora’ diaspora. *Ethnic and racial studies*, 28(1), 1-19.
- Cârlan, A., & Ciocea, M. (2014). Media deliberation on intra-EU migration. A qualitative approach to framing based on rhetorical analysis. *Romanian Journal of Communication & Public Relations*, 16(3).
- Charland, M. (1987). Constitutive rhetoric: The case of the People Quebecois. *Quarterly journal of Speech*, 73(2), 133-150.
- Ciocea, M., & Cârlan, A. (2012). Debating migration as a public problem: diasporic stances in media discourse. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 14(4), 181-201.
- Cohen, N. (2009). Come home, be professional: Ethno-nationalism and economic rationalism in Israel's return migration strategy. *Immigrants & Minorities*, 27(1), 1–28.
- Cohen, N. (2017). Diaspora strategies: Actors, members, and spaces. *Geography Compass*, 11(3).
- Drzewiecka, J. A. (2002). Reinventing and contesting identities in constitutive discourses: Between diaspora and its others. *Communication Quarterly*, 50(1), 1-23.

Faist, T (2010), "Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners?" In: Bauböck R & Faist T (eds.), *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, Amsterdam University Press.

Gamlen, A. (2008). *Why engage diasporas?*. Oxford: Centre on Migration, Policy and Society.

Gamlen, A. (2014). The new migration-and-development pessimism. *Progress in Human Geography*, 38(4), 581-597.

Halbwachs, M., (2007). *Memoria colectivă*. Iași: Institutul European.

Hepp, A. (2013). *Cultures of mediatization*. London – New York: Polity.

Jasinsky, J., 2001: « Memory », pp. 355-363 in : Jasinsky, J., dir., *Sourcebook on Rhetoric: Key Concepts in Contemporary Rhetorical Studies*, Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications

Johnstone, B., & Eisenhart, C. (Eds.). (2008). *Rhetoric in detail: discourse analyses of rhetorical talk and text* (Vol. 31). John Benjamins Publishing.

Larner, W. (2007). Expatriate experts and globalising governmentalities: The New Zealand diaspora strategy. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32(3), 331–345.

Levitt, P., & Schiller, N. G (2004). Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field.

https://is.muni.cz/el/1423/podzim2013/SOC585/um/43504947/Levitt_Glick_Schiller_Conceptualizing_Simultaneity.pdf

Kozinets, R. V., (2010). *Netnography. Doing ethnographic research online*. London: Sage.

Madianou, M. (2016). Ambient co-presence: transnational family practices in polymedia environments. *Global Networks*, 16(2), 183-201.

Nieswand, B. (2012). Banal diasporic nationalism: Ghana@ 50 celebrations in Berlin. *Ethnic and Racial Studies*, 35(11), 1874-1892.

Radstone, S., Schwarz, B.(2010). Introduction. Mapping Memory. in (Eds.) Radstone, S., Schwarz, B. *Memory: histories, theories, debates*. Fordham Univ Press, pp. 1-14;

Ragazzi, F. (2009). Governing diasporas. *International Political Sociology*, 3(4), 378–397.

Ragazzi, F. (2014). A comparative analysis of diaspora policies. *Political Geography*, 41, 74–89.

Richardson, J. E. (2018). Sharing values to safeguard the future: British Holocaust Memorial Day commemoration as epideictic rhetoric. *Discourse & Communication*, 12(2), 171-191.

Sinatti, G., & Horst, C. (2015). Migrants as agents of development: Diaspora engagement discourse and practice in Europe. *Ethnicities*, 15(1), 134-152.

United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division (2016) *International Migration Report, 2015*;

<http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015.pdf>

Waterbury, M. A. (2010). Bridging the divide: Towards a comparative framework for understanding kin state and migrant-sending state diaspora politics. *Diaspora and transnationalism: Concepts, theories and methods*, 131-148.